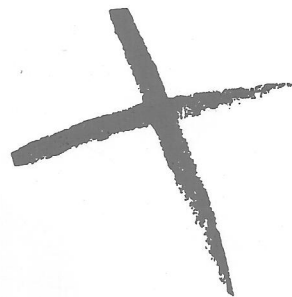
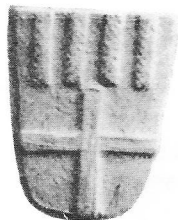

MN MC

MANRESA MIL-CENT
889-1989

MANRESA, MIL-CENT ANYS

889 - 1989

per *JOSEP M. GASOL*, prev.,
director de l'Arxiu històric
i cronista oficial de la Ciutat

Gravat de la portada:

*Reproducció d'un dels més antics segells
coneguts de la ciutat de Manresa (molt
posterior, no obstant, a l'any 889).*

PRÒLEG

Hi ha moments en la vida de les ciutats —com en la de les persones— especialment transcendents perquè són condicionants de l'esdevenidor.

Manresa es troba en un d'aquests moments, en els que s'imposa la reflexió. Mil-cent anys després del seu naixement oficial, Manresa està a punt de tenir aquells elements que porten a un desenvolupament social i econòmic mai vist, a gaudir d'una situació privilegiada que ha de comportar una digna qualitat de vida; però aquesta Manresa, profundament arrelada en els valors de la nostra cultura, ha d'ésser més acollidora i humana amb cadascun dels seus ciutadans, oberta i amb projecció exterior, segura de si mateixa i plenament identificada en l'ideal d'una Europa democràtica, moderna i civilitzada.

La celebració del Mil-centenari va més lluny de qualsevol altra celebració. Pel que suposa i pel moment en que es dona, ha de servir per un millor coneixement del nostre passat: en bona hora, l'insigne erudit manresà Dr. J. M. Gasol ens explica en les planes que segueixen, de forma amena, a la vegada que precisa i brillant, els fets històrics que ara commemorem. I aquest coneixement dona, a més de comprensió, força i afecte per les coses de la Ciutat.

I en perfecta complementarietat, la celebració del Mil-centenari ha de servir de manera decisiva, per fer realitat la més ampla participació ciutadana, per canalitzar el dinamisme i l'esperit cívic, per il·lusionar i entusiasmar als manresans en la tasca diària de construir la Ciutat: Manresa aixecada, dia a dia, entre tots, amb il·lusió i amb entusiasme; des de la tolerància, la solidaritat i la generositat personal.

Tenim per fer-la, la immensa riquesa que són els ciutadans que la formen, i ens avalen onze segles d'història.

Juli SANCLIMENS i GENESCÀ
Alcalde de Manresa

Un rei (podria ésser Odó) lliurant un document a un bisbe (que podria ésser Gotmar).

Monestir de Ripoll: Sepulcre de Ramon Berenguer III.

Josep Llimona, 1893 (foto: M. Sabrià).

MIL-CENT ANYS D'HISTÒRIA ESCRITA

1988-1988: *Catalunya, 1.000 anys*; 1989-1989: *Manresa, 1.100 anys*. Les celebracions d'aquestes dues efemèrides han coincidit pràcticament en les mateixes dates. Però Catalunya no és pas tan jove (en l'àmbit immens de la història, mil anys són poqueta cosa...) ni tan vella com el *Mil·lenari* que hem celebrat podria fer-nos pensar.

I Manresa és prou més antiga del que la commemoració, ara i enguany, dels seus *Mil-cent anys* permetria de creure.

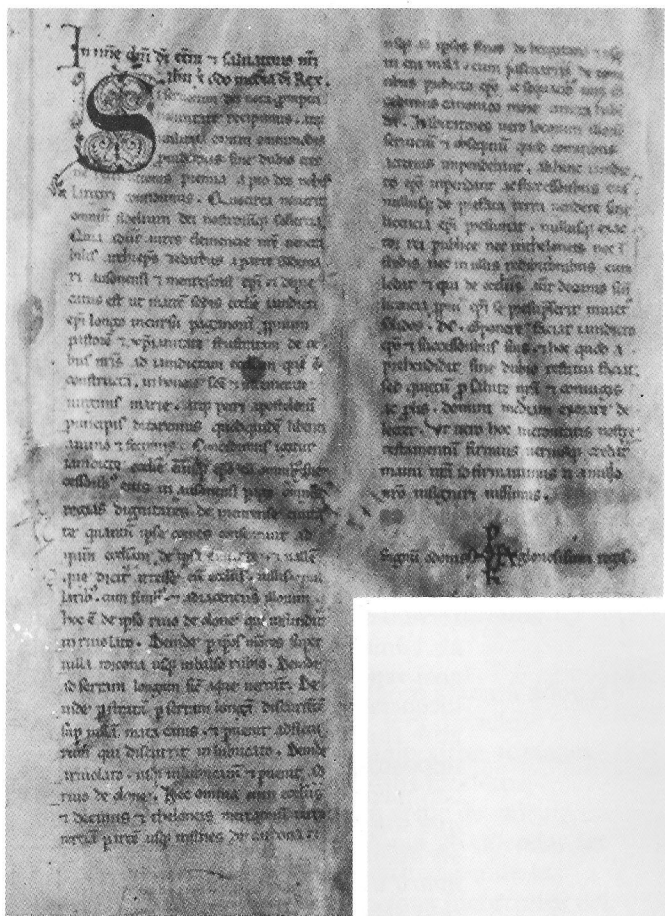
Hem commemorat el mil·lenari del naixement polític de Catalunya, evocant l'any 988 com a fita significativa d'un cert moment-clau i transcendent del procés d'independència dels comtats catalans. Ara és l'hora de fer memòria del mil·lèssim-centè aniversari del primer document escrit que evidencia l'existència històrica de Manresa —territori, ciutat, església, mercat...—, cent anys abans d'aquella data del Mil·lenari justament celebrat suara.

“Fa mil anys de la naixença de Catalunya; l'any que ve, Manresa en complirà mil-cent”, vam tenir l'honor d'anunciar en l'homilia de la missa de Festa Major de l'any passat. I afegíem: “el 24 de juny de 889, Manresa entrava en la història, conduïda per la creu pastoral del seu primer bisbe”.

En efecte: és un diploma reial (d'Odó I, rei de França), però amb destinatari eclesiàstic (Gotmar, “bisbe osonenc i manresà”), el que certifica l'existència de Manresa, amb la menció explícita més antiga que en coneixem. No és pas l'acta fundacional o una “carta de població” del lloc, territori o ciutat de Manresa, per l'estil de les que coneixem, referents a altres poblacions del contorn més o menys immediat. És —i això li dóna un mèrit especial, perquè demostra un origen encara més antic— la constatació oficial de que Manresa ja existia i que els manresans ja havíem debutat en la universal representació de la història.

Expressant-nos amb termes actuals i fàcilment entenedors, el “*precepte*” del rei Odó, del que celebrem els onze segles, no és el certificat de naixement de Manresa: és una “fe de vida”; d'una vida que s'havia originat abans i que, pel voler de Déu, ha assolit l'alta cima de més de mil-cent anys d'edat.

Val, doncs, la pena de recordar-ho i fer festa per aital motiu. I, conegut aquest, intentar d'explicar —breument i amb el llenguatge més planer possible— la realitat material, el contingut i el context d'un document que dóna peu i justifica la present commemoració ultramil·lenària.

Facsimil del text "reformat o interpolat" del precepte d'Odó (còpia del segle XIII).

Arxiu Capítular de Vic: "Liber Datationum antiquarum".
(foto A. Benet).

Si escoltem amb voluntat prompta els desigs dels servents de Déu i proveïm a llurs conveniències, podrem confiar que Ell, piadós, ens atorgarà premi de retribució eterna.

És el cas que el venerable (bisbe Ermemir) *arquebisbe Teodard* —manifestant l'aspiració d'uns fills fidels de Déu i nostres— ha vingut a parlar-nos, de part del bisbe Gotmar, d'Osona i *Manresa*, demanant que de coses nostres volguéssim dotar l'església que és la seu d'aquest bisbe, construïda en honor de la santa i pura Verge Maria i del príncep dels apòstols sant Pere; la qual ha estat desproveïda molt temps de pastor propi i de fidels, a causa de la invasió dels pagans. I ho hem fet, certament i de tot cor.

Concedim, per tant, a dita església i al seu bisbe i a tots els successors d'aquest: (la vila que s'anomena Vic, en la qual és establerta l'esmentada seu, amb totes les seves pertinences; el territori de *Manresa*) *en el territori d'Osona, tots els drets reials sobre la ciutat de Manresa, en quant el comte hi ha estat d'acord, a l'església de dita ciutat i la vall que es diu d'Artés, amb les esglésies, viles i vilars, amb llurs terres i agregats. Això*

és, partint del riu d'Oló que desguassa al Relat i pujant per la costa més amunt de la vila del Torcó fins al Balçrubí, continuant cap a la Serrallarga per l'aiguavés i seguint-la per sobre la vila de Matacans, per anar a parar a un escorranc que baixa al Llobregat i, remuntant el curs del riu fins a l'aiguabarreig amb el Relat, per aquest arribar (a Oló) *al riu d'Oló.*

Tot això amb les esglésies i els delmes i els telonis dels mercats del territori, *la tercera part, fins als límits de Cardona i de Berga i fins a l'Eramala*, amb les pastures i els pasquers (dels comtats), *dels comtes*, ho atorguem al bisbe susdit i als seus successors perquè ho posseeixin tot segons dret. Els habitants d'aquells llocs hauran de prestar en endavant al bisbe i successors d'aquest el servei i atencions que fins ara prestaven als comtes. Altrament, que ningú no gosi vendre res del territori susdit sense llicència del bisbe. I que cap col·lector o altre funcionari gosi gravar-lo amb impostos, contribucions o exaccions de cap mena i si algú ha disposat de coses que són de les esglésies o corresponents als delmes, sense llicència del propi bisbe, haurà de pagar 600 sous a aquest i als seus successors i restituir sense vacil·lació

tot allò de que s'ha apropiat; sinó que miri de tenir-ho tot en ordre i vulgui pregar al Senyor per la nostra salvació, de la muller i dels infants.

I perquè aquesta expressió de la nostra autoritat sigui tinguda per més ferma i autèntica, ho firmem amb la nostra pròpia mà i hem (pregat) *manat* que sigui segellat amb el nostre anell.

Signe d'Odó, rei gloriosíssim.

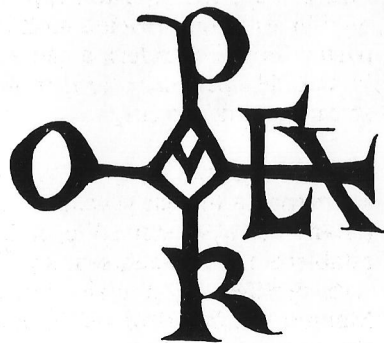
Datat el 8 de les calendes de juliol de l'any de l'Encarnació del Senyor 888, indicció 6.ª, en l'any segon del regnat del senyor Odó, rei gloriosíssim.

Fet, feliçment, a Orleans.— Amen.

Teodard, arquebisbe de Narbona''.

En llegir el text precedent, tothom s'haurà adonat d'una important anomalia en la seva datació: "l'any 888 (DCCCLXXXVIII, amb xifres romanes en el document). Tots els estudiosos moderns l'han constatat, atribuint-lo a un error de càlcul, originat tal volta en la diversa forma de calendar les escriptures segons l'any de l'Encarnació o de la Nativitat. O és degut a transcripcions incorrectes del

document. Diu Abadal que "sobre la data del nostre precepte, no hi pot haver dubte, malgrat les equivocacions contingudes en el seu escatocol (...); es tracta de l'any segon del regnat (d'Odó), i aquest no pot ésser altre que el 889". Per això enguany, 1989, en celebrem el 1.100 aniversari.

Signatura d'Odó, rei, segons còpia del segle XIII.

Arxiu Capitular de Vic.

Gotmar, "bisbe osonenc i manresà", tal com se l'imaginà un pintor vigatà dels segles XVIII-XIX.

Vic: Galeria de retrats, del Palau Episcopal.

MANRESA: “PAGUS”, CIUTAT (I BISBAT?)

Per aquest motiu, essencialment i no pas per cap més, ho celebrem: perquè per primera vegada el nom de Manresa surt escrit en un document. Hi surt efectivament, per la citació explícita del “pagus” (en la primera redacció) i de la “ciutat” (en la nova versió, de 890); o i més, en aquesta segona, amb la referència a Gotmar, bisbe “manresà”. Val a dir que el topònim Manresa no surt escrit exactament així, sinó amb l’adjectiu llatí *Menresensis* derivat del substantiu *Menresa*. Deixem per als filòlegs l’estudi de l’evolució del nom propi de la nostra ciutat. D’origen probablement pre-romà, segons els entesos. (El mot *Minorisa* seria una llatinització posterior d’aquell nom.)

Hem traduït “pagus” per territori. I és que aquest és el vertader sentit d’aquella expressió llatina en el temps històric en que es produí el document. En el llatí clàssic significava un poblet rural: d’aquí ve el mot català “pagès”; i també “pagà”, del temps que la religió cristiana, implantant-se en els nuclis importants de població, rellegà les creences i cultes idolàtrics a les zones rurals i més allunyades de la vida civil. En l’època que historiem, tenia un sentit diferent. Ho copiem del Dr. Anscari M. Mundó: “A partir de la reconquesta del segle IX el nom fou usat indiferentment per a designar alguns comtats catalans; més endavant hom el donà sovint a uns altres territoris desproveïts temporalment de comte o dependents administrativament de comtats més

importants”. (*Gran Enciclopèdia Catalana* 11).

Podíem haver dit comtat...

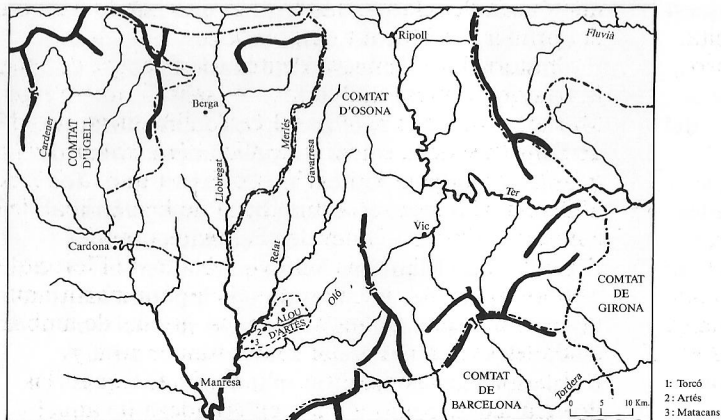
El famós degà Montcada, que escrivia l’*Episcopologio* en temps de tensions Vic-Manresa per mor del bisbat que els manresans pretenien, féu argument de l’expressió “pagus” en el precepte odonià per treure importància a la nostra ciutat (“Ni Manresa en estos tiempos era tan populosa que mereciese tener obispo propio”), però oblidant-se de que hom donava el mateix nom al territori d’Osona (“in *Ausonensi pago*” llegim en la segona versió del precepte), tot i que reconeixia “lo poco que era en este tiempo nuestra ciudad de Vich”; interpretant erròniament: “Pago es lo mismo que barrio compuesto de algunas casas rústicas, que en esta montaña llaman vulgarmente masías”. (*Episcopologio*, I, 85 i 96).

De totes maneres, el precepte commemorat no serveix per a reivindicar un presumppte bisbat de Manresa, que segurament no ha existit mai. Tot el valor de l’expressió citada ha d’ésser referit a Gotmar, bisbe que era dels territoris comtals d’Osona i de Manresa. Més que una demostració de la unió en la seva persona de dos hipotètics bisbats anteriors, cal interpretar-lo com el reconeixement de l’autoritat d’un sol prelat sobre dues contrades diverses components d’un mateix i únic territori diocesà.

Diguem també de passada que, tant o més que els manresans, altres dels nostres mateixos comtat, bisbat i comarca, poden commemorar el precepte famós d'Odó i fer-ne festa. Ens referim concretament a Artés. (L'esment d'Oló no és, de bon tros, tan important). Ja hem vist en el diploma comentat que la descripció de la *vall d'Artés* és més extensa que qualsevol altra referència geogràfica; cal tenir-la per una preciosa i precisa definició de límits del seu territori. La riquesa de topònims (les viles del Torcó i de Matacans, la Serrallarga —o Serrallonga—, els rius i rieres: Llobregat, Relat, d'Oló, Balçrubí) la fan especialment curiosa. A remarcar, però, la confusió que pot crear el topònim Relat —*Rivolato*, riu ample— aplicat en realitat a la riera Gavarresa, de la qual aquell petit riu i el d'Oló són afluents.

Aneu a saber si el quid-pro-quo revela un intercanvi posterior de noms entre aquests corrents d'aigua que solquen la històrica “vall d'Artés”. Ben mirat, el terme d'Artés és l'autèntic protagonista material dels dos diplomes reials, l'anàlisi dels quals ens ocupa.

Un hom gosaria dir que precisament per Artés es feia la festa... i és que, des d'aquell moment —finals del segle IX— i per sempre més —s'entén fins a primers del segle XIX amb l'extinció de l'antic règim senyorial—, la vall d'Artés constituí la dotació territorial més important del patrimoni de la seu de Vic. Hi ha qui creu que, en la redacció original del precepte d'Odó, el bisbe Gotmar només era beneficiari del territori artesenc; tot l'altre, la presència de Vic i Manresa en el document, seria conseqüència d'interpolacions en l'escriptura primitiva. Però aquesta és una altra història.

Mapa dels territoris repoblats per Guifré el Pelós a la Catalunya central.

Reproduït de: Abadal, “Els primers comtes catalans” (Barcelona, Teide, 1958).

ELS PRIMERS MANRESANS

L'elenc —“*drammatis personae*” — de participants en aquest primer episodi documentat de la història manresana és, tanmateix, mínim; reduït a sols quatre persones, encara que personatges d'alta jerarquia: un rei, un arquebisbe i dos bisbes. La nòmina és històricament brillant: Odó I, recent estrenat rei de França; l'arquebisbe de Narbona, sant Teodard; l'intrigant Ermemir, bisbe intrús de Girona, i Gotmar, flamant bisbe de la recobrada diòcesi ausetana, que en endavant serà dita de Vic.

No hi surt, en canvi, cap manresà. Tot i que els manresans bé hi eren, en el rol de personatges anònims i muts de l'esdeveniment: pocs, sens dubte, però compromesos vertaderament en la tasca comuna de restauració del país. De forma implícita, els documents ens els descriuen: habitants de masos, viles i vilars, gent pagesa, ramadera i traficant, cultivaven la terra, tenien granges i pasturaven bestiar, acudien als mercats, freqüentaven les esglésies... i pagaven contribució.

El territori que habitaven era notablement més extens que el terme del municipi actual. No devia diferir gaire del que una butlla del papa Benet VII, de l'any 978, descrivia d'acord amb la delimitació que el comte Borrell (Borrell, comte d'Urgell, de Cerdanya i d'Osona i el Bages, encarregat per Lluís el Piadós de l'ocupació d'aquestes comarques després de la primera reconquesta a finals del segle VIII) havia

establert: “*sicut et Comes Borrellus terminavit*”, declarava l'esmentat document pontifici. I que l'acta de restitució d'escriptures o de recomposició de la “*rodonia*” de Santa Maria de Manresa, de l'any 1020, ratificà basant-se en el testimoni de sis antics veïns, barons respectables, de reconeguda veracitat i posició benestant, cridats a declarar pel bisbe Oliba i la comtessa Ermessenda.

El territori era certament extens: De més amunt d'Olzinelles a la serreta de Gallcanta, Coll d'Arboç i el Taió; de la Portella, de Callús, a les envistes de Boades. La sagrera, arraulida entorn de l'església de Santa Maria al planell de Puigcardener, devia ésser l'únic nucli urbà de relativa importància, record i testimoni del primer establiment de població.

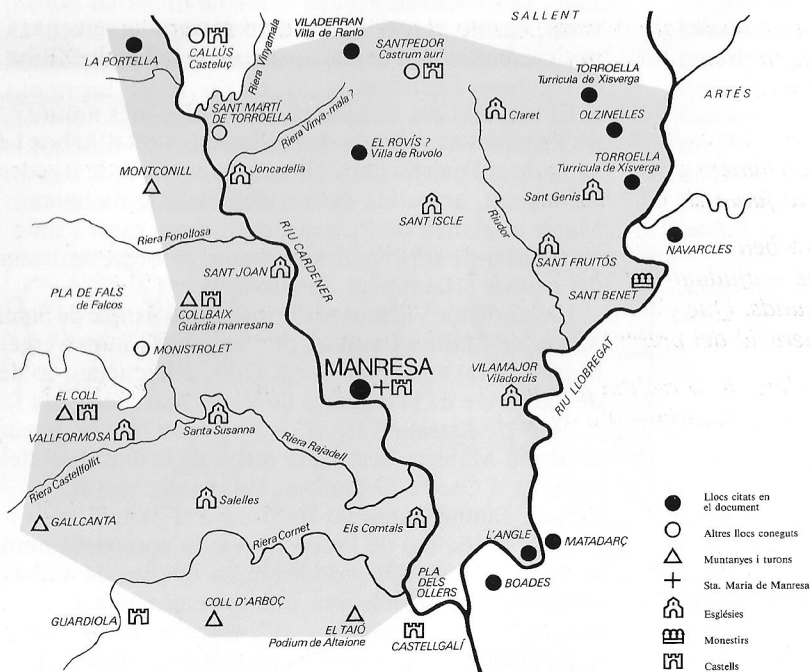
L'historiador Villanueva identificava el temple de Santa Maria de Manresa amb el de “la santa i pura Verge Maria”, citat en el precepte d'Odó, diferenciant-lo del de Sant Pere de la catedral de Vic (*Viaje literario a las iglesias de España* VII, 173). I opinava que la diòcesi d'Osona-Manresa seria una mena de bisbat dual dels comtats d'Osona i Manresa. Pel mateix motiu, l'erudit Jaume Caresmar informava al pare Flórez que l'honor episcopal de la seu de Vic és compartit amb la de Manresa. “De modo que las iglesias de ambas ciudades sean tenidas por una misma madre y legisladora de las demás (...)”, escrivia. I que “las dos ciudades, como iguales en grandeza de aquel

distrito, gozaron del honor de sede episcopal común a las dos” (*España Sagrada* XXVIII, 28 s.).

Caldrà esperar fins a ben entrat el segle X, si volem saber el nom d'algun d'aquells nostres avantpassats remots. De l'any 937, el Dr. Albert Benet ens ha fet conèixer l'existència d'un tal Odevagre, “que li diuen Llobet” (un cognom tanmateix més passador i que esdevindrà

bastant corrent), posseïdor de terres al terme de Manresa. També d'altres, anomenats Guifré, Arnau, Miró, etc., igualment afincats en aquest territori.

El 23 de desembre del 968, Frugi o Frujà —baró assenyat i laboriós, si el seu tarannà s'adeia amb el nom— llegava un alou que tenia en aquesta ciutat a l'església de Santa Maria.

“Rodalia” o territori de Manresa, al segle X; idèntic, segurament al dels temps del precepte d’Odó

Reproduït de: Gasol, “La Seu de Manresa” (Manresa, Caixa d’Estalvis, 1978).

COLOFÓ

Puix que tot l'anterior al testimoni escrit és considerat prehistòria, amb el precepte d'Odó s'acaba la "prehistòria manresana". Manresa i els manresans vam entrar en la història per la porta que aquest famós document reial va obrir-nos, ara fa mil-cent anys.

Onze segles d'història ciutadana són una bona credencial: de llarga vida i d'activitats múltiples, amb alternatives diverses i d'aspectes i colors certament diferents. I la història continua; l'anem fent nosaltres, com van fer-la els homes que ens precediren i la faran els que vindran.

Segons com, mil-cent anys són molts, però ben mirat són poca cosa. La importància d'una història no és qüestió de durada, sinó de contingut. Que —ajudant-hi la Providència— els manresans actuals i futurs sapiguem omplir-la de fets gloriosos i fecunds. Que els que visquin d'aquí a mil-cent anys (i això serà l'any 3089) puguin rimar l'elogi de la generació del present onzè centenari i de les que han de succeir-nos.

Fidelitat agraïda a les arrels, consciència clara de la realitat present i un plenament assumit ideal de progrés siguin tothora norma i estímul de la vida —la història— manresana.

Manresa, 24 de juny de 1989

BIBLIOGRAFIA

- ABADAL i de VINYALS, Ramon d', *Catalunya carolíngia. II.— Els diplomes carolíngis a Catalunya*, 1.ª part (Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 1926-1950) pp. 293-299.
- ID., *Els primers comtes catalans* (Barcelona, Teide, 1958) “Biografies catalanes.— Sèrie històrica. 1”.
- BENET i CLARÀ, Albert, *Història de Manresa.— Dels orígens al segle XI* (Manresa, 1985).
- FLÓREZ, Enrique, *España Sagrada XXVIII* (Madrid, 1774).
- JUNYENT i SUBIRÀ, Eduard, *Diplomatari de la catedral de Vic.— Segles IX-X* (Vic, Patronat d'Estudis Ausetans, 1980) pp. 10-13.
- MONCADA, Juan Luis de, *Episcopologio de Vich I* (Vic, 1891).
- VILLANUEVA, Jaime, *Viaje literario a las iglesias de España VII* (Valencia, 1821).

Guifré el Pelós, repoblador de Manresa a finals del segle IX.

Monestir de Poblet: "Rotllo genealògic dels comtes-reis".

Ajuntament de Manresa

AMB LA COL·LABORACIÓ DE

CAIXA DE MANRESA

OBRA SOCIAL